

O živalih v otroški in mladinski književnosti¹

V otroški in mladinski književnosti, ki je usmerjena na učence razrednega pouka, so literarni liki živali zelo pogosti. Živali se pojavljajo v vseh književnih zvrsteh (poezija, proza, dramatika) in vrstah, zelo velika zastopanost živali je v poeziji in nekaterih proznih vrstah, med njimi najpogostejše v basnih, živalskih pravljicah in pripovedkah ter v kratki realistični prozi. Vloga živali je v književnih delih raznolika, izhaja pa večinoma iz književne vrste, ki ji delo pripada, oz. je pomembno to, ali sodi delo v realistično ali fantastično književnost. Temeljno vprašanje pri obravnavi besedil, v katerih so glavni literarni liki živali, izhaja iz njihovih lastnosti: v književnih delih so lahko povsem ohranjene naravne lastnosti živali, te živali so predstavljene v njihovem naravnem okolju, drugo skrajnost pa predstavljajo živali, ki so dejansko upodobitev človeške družbe.

Ena izmed mogočih razvrstitev je ekosistemska delitev živali, torej delitev glede na življenjski prostor, saj lahko žival živi v nekem ekosistemu takrat, ko je celotni prehranjevalni splet sklenjen. V literarnem delu je posamezna žival nujno del bodisi naravnega (npr. reke, morja, gozdovi, jezera) ali spremenjenega (kjer človek deloma posega v okolje: gozd, jasa, travnik, pašnik, mlaka, ribnik) ali umetnega ekosistema (ki jih je človek popolnoma kultiviral: sadovnjak, vinograd, njiva, polje, vrt), katerega skrajnost so človeška naselja (vasi in mesta). Živali na kmetiji so posebnost, ker niso naravna tvorba, saj jih hrani človek in poskrbi za njihovo razmnoževanje. Živali na kmetiji so namenjene delu in

človekovemu preživetju (hrani), kar je v otroški književnosti velikokrat zastrto, zdi se celo, da je ta tema tabuizirana. Hišni ljubljenci v slovenski mladinski književnosti niso eksotične živali, v tej vlogi se najpogostejše pojavljajo psi in mačke, pa tudi nekatere ptice (predvsem papige), zlate ribice, hrčki, morski prašički.

Položaja živali kot literarnega lika se razteza od naravne (biološke) vloge živali do skoraj povsem antropomorfne vloge. Po tem kriteriju sodijo živali kot literarni liki v naslednje skupine:

- Besedila, v katerih imajo živali ohranjene vse svoje lastnosti in živijo kot živali, ki ne govorijo s človekom ali pa sploh ne govorijo (v tej varianti gre pogosto za avtorjeve opise njegovega predvidevanja o čutenju in ravnanju živali).
- Besedila, kjer živali govorijo in živijo kot ljudje, a v svojem naravnem okolju, torej imajo stanovanja, podobna človeškim, vendar v njihovem naravnem ekosistemu.
- Besedila, v katerih imajo živali popolnoma antropomorfno držo, njihova logika ravnanja se približuje otrokovemu izkustvenemu svetu.

Zgornje tri skupine besedil imajo lahko tudi človeške literarne like, vendar je od pripadnosti besedila v realistično ali fantastično prozo odvisno, ali imajo živali in ljudje tudi sposobnost medsebojne komunikacije. Naslednji dve vrsti besedil po svojem bistvu sodita v fantastiko, kjer je sporazumevanje človeka in živali samoumevno (je

sestavni del same zgradbe besedila).

- Besedila, v katerih nastopajo mitološke živali (zmaj, zlata ptica, bela kača s kronico ...).
- Besedila, v katerih nastopajo oživiljene igrače, ki predstavljajo živali (zooigrače), med temi so najpogostejši plišasti medvedki in leseni konjički.

Na Slovenskem se v otroški književnosti v večji meri pojavljajo domače živali, in sicer kot hišni ljubljenci (predvsem psi, mačke) in kot živali na kmetiji (kokoši, petelini, ovce) ter avtohtone gozdne živali (ptice, zveri, glodavci, žuželke), zelo redek je odmik k drugim živalim (npr. opica, slon, zebra, žirafa).

Funkcijo živali v slovenski otroški književnosti morebiti najlepše povzema zgodba *Naše živali* Kristine Brenkove v zbirki *Osmi dežela* (1969); gre za spomin na vse živali, ki jih je družina srečala: konja Miška s Komna, sivo muco, ki se je kar sama povabila v stanovanje, želvo v Dubrovniku, ježa pri gostilni, postovke in lastovice, a (Brenkova 1969: 15) »[n]ajlepša, najzvestejša, najdragocenejša in najljubša naša žival pa je bil čudovit pes. Bil je volčjak z rodovnikom, mlad, razumen, zvest, ubogljiv, čist in neizmerno rad nas je imel. To je bil najčudovitejši pes tega sveta. Nikoli ga nismo imeli, toda tisočkrat smo se pogovarjali o njem, in bil je naš.«

Domišljija lahko splete najlepša in najbolj dragocena prijateljstva in ustvari prijazne svetove za izmišljene in resnične živali.

¹ Dragica Haramija: *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2015.